

E-varamu projekti kaudu jõuavad mäluasutuste kogud Eesti teaduskaardile

Eesti Teadusagentuuri ülesanne on koostada ja regulaarselt uuendada Eesti teadustaristu teekaarti, mis sisaldab loetelu uutest või kaasajastamist vajavatest riiklikult olulistest teaduse infrastruktuuriüksustest. Teekaart on sisendiks teadustaristute investeringuotsustele. Teaduse teekaarti on Eestis koostatud 2009. aastast alates.

Tartu Ülikooli raamatukogu koostöös ELNET Konsortsiumi, Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu, Eesti Kirjandusmuuseumi, Eesti Rahvusraamatukogu ja Rahvusarhiiviga moodustasid E-varamu taristu, mis on teekaardil selle loomisest alates. Ametlik taristu nimetus on E-varamu ja kogude säilitamine.

E-varamu projekt on saanud I (2011–2015) ja II etapil (2020–2023) riiklikke investeringuid ja mõlemas etapis oli rahastuse suurusjärg üle kahe miljoni euro. Tartu Ülikooli raamatukogu vastutab juhtpartnerina projekti eduka elluviimise eest.

E-varamu eesmärk on pikaajaliselt säilitada ja kättesaadavaks teha Eesti mäluasutuste – raamatukogude, arhiivide ja muuseumide – digiteeritud ressursse, tõsta mäluasutuste digiteerimisvõimekust ning tagada Eesti jaoks oluliste kogude säilimine. E-varamu võimaldab Eestis oleva vaimuvara siduda üleeuroopalise raamatukoguga Europeana. Infrastruktuuri eesmärgiks on tagada olemasoleva, kuid hävimisohus oleva vaimuvara allikmaterjalide säilimine tulevastele põlvedele ka füüsilisel kujul, andes uurijatele garantii alusmaterjalide säilimise osas.

E-varamu taristu on hajustaristu ning koosneb järgmistest üksteist täiendavatest funktsionaalsetest osadest:

- 1) inforessurssidele loodud otsingusüsteem [E-varamu portaal](#) (ELNET Konsortsium);
- 2) paberteavikute digiteerimiskeskus (Tallinna Ülikooli Akadeemiline Raamatukogu);
- 3) audiovisuaalne digikeskus (Eesti Kirjandusmuuseum);
- 4) digitaalse ainese pikaajalise säilituse terviklahendus – uus digitaalarhiiv [DIGAR](#) (Eesti Rahvusraamatukogu);
- 5) liighappelistel paberil olevate teavikute neutraliseerimiskeskus (Tartu Ülikooli raamatukogu).

TÜ raamatukogu juurde loodud neutraliseerimiskeskuse funktsioon on teadus- ja kultuuriloo seisukohalt oluliste, kuid samal ajal kõrge happelisusega ja seetõttu kiirelt vananevate paberkandjate hävimise aeglustamine läbi happe neutraliseerimise ja seeläbi kasutuse võimaldamine ka kaugemas tulevikus. Neutraliseerimiskeskuse sisustamisel lähtuti pikaajaliseks säilitamiseks vajalikust täisprotsessist. Keskuses on võimalik lisaks neutraliseerimisele viia vajadusel läbi ka ettevalmistus- ja järeltöötlust. Protsess võimaldab pikendada teavikute eluiga kuni viis korda ning ideaalis valmistab ette materjalid nii restaureerimiseks kui digiteerimiseks. Massneutraliseerimisseade BookSaver paigaldati TÜ raamatukokku 2015. aastal Quantum Eesti AS ja Conservación de Sustratos Celulosicos S.L. (Hispaania) ühispakkumuse tulemusena.

Liighapelistel paberil olevate teavikute massneutraliseerimiskeskuse näol loodud infrastruktuur oli pikka aega ainuke taoline Balti- ja Põhjamaades. Keskuses saab teha paberiuuringuid, mille tulemusel on võimalik anda soovitusi kogude hoiustamiseks ja saab osaleda paberi konserveerimise teemalistes rahvusvahelistes teadusprojektides ning teha paberitööstusega tehnoloogiate välja töötamisel koostööd. Neutraliseerimiskeskus töötab isemajandamise põhimõttel.

E-varamu projekti II etapi käigus peaks 2023. aastaks olema E-varamu portaalile lingitud isikupõhiste otsingute teostamiseks isikute andmebaasi funktsionaalsus ja täiustatud eksponeerimiskeskonda. Tallinna Ülikooli Akadeemilises raamatukogus on suurendatud digiteerimiskeskuse võimekust digiteeritud materjalile lisatähenduste omistamisel. Kirjandusmuuseumis on arendatud välja audiovisuaalsete failide e-teenus. Eesti Rahvusraamatukogu arendab edasi digitaalarhiivi DIGAR võimekust.

Tartu Ülikooli raamatukogus on teadlastele arendatud ülemaailmselt kasutatav Eestis säilitatava kirjaliku kultuuri- ja teaduspärandi andmekogu pildiformaadis koos selle juurde kuuluvate teadusandmetega (varustatud DOIdega ning toorandmed säilitatud [DataDOI teadusandmete repositooriumis](#)).

Andmekogu loomiseks valmis 2021. aastal tehniline taristu, multi-pilditehnika labor (ingl *multi-imaging technology*), mis koosneb pildistamiseks vajalikust kaamerast, ultraviolet ja infrapunasest valgustusseadmetest ja filtritest. Piltide töötlemiseks ning nende kirjeldamiseks osteti vajalik tarkvara. Laboris üles võetud ja analüüsitud piltide andmebaas ei ole mõeldud ainult teaduslikuks kasutuseks, vaid võimaldab kõikidel mäluasutustel oma kogusid uudsel viisil ühiskonnale tutvustada.

Teaduse teekaardil oleva taristu investeerimisele lisaks on E-varamu projekt saanud 2014. aastast alates riigilt tuumiktaristu toetust. Tuumiktaristuks nimetatakse Eesti teadustaristu teekaardi objekti, mis osutab teenuseid väljapoole selle moodustanud asutust või asutusi ning mis kuulub tuumiktaristu loendisse. Tuumiktaristu toetuse eesmärk on kindlustada riikliku tähtsusega teadustaristu avatus avaliku, era- ja kolmanda sektori kasutajatele. Toetust antakse teadustaristu täiendavate kulude katteks, mis on seotud teadustaristu kättesaadavaks tegemisega väljaspool tuumiktaristu pidajat. Sellega kaasnevad rahvusvahelisest koostööst tulenevad kohustused.

Tartu Ülikooli raamatukogu on läbi tuumiktaristu pakkunud mass-neutraliseerimisteenust Tallinna Ülikooli Akadeemilisele Raamatukogule, Eesti Kirjandusmuuseumile ja Eesti Rahvusraamatukogule.

E-varamu eesmärk on pikaajaliselt säilitada ja kättesaadavaks teha Eesti mäluasutuste digiteeritud ressursse, tõsta mäluasutuste digiteerimisvõimekust ning tagada tulevastele põlvedele Eesti jaoks oluliste kogude säilimine ka füüsilisel kujul.